

Tekst: Rob Hartgers Foto's: Stu Shapiro

Tekst: Rob Hartgers Foto's: Stu Shapiro

Het land van de Bosjesmannen

De eerste bewoners van Zuid-Afrika vochten jarenlang voor erkenning. Dertien jaar geleden konden ze eindelijk terugkeren naar het land van hun voorvaderen. Wij zochten ze op. >

Pien Kruiper

De zon is al uren onder als Petrus Vaalbooi vraagt om 'die onverdeelde aandag'. Het lukt hem niet om iedereen stil te krijgen. Er heerst een jolige stemming. Een kalebas met traditioneel bier ging al vele malen rond en de geur van dagga (marihuana) hangt in de lucht. Het is Heritage Day, de nationale feestdag waarop Zuid-Afrikanen hun culturele tradities vieren. De dag heeft een bijzondere betekenis voor de ongeveer honderd mensen die zich hier in een grote kring rondom een kampvuur hebben verzameld. Precies dertien jaar geleden, in 1999, verwierven ze het recht om terug te keren naar dit gebied, het land van hun voorvaders. Officieel heten ze San, maar zelf gebruiken ze liever de naam die de Nederlandse kolonisten hen ooit gaven: Bosjesmannen ('Boesmans'). Dat woord was lange tijd een belediging, nu is het een geuzennaam.

Petrus heeft een belangrijke boodschap, zegt hij.

De kleine Toppies Kruiper, gangmaker van de avond met zijn op rijm gezette verhalen vol dubbelzinnigheden, springt hem te hulp: 'Laat ons luister!' Het geroezemoes zwakt af en Petrus steekt van wal. Het is geen feestrede. 'Ons is gemarginaliseer' begint hij zijn betoog, om te vervolgen met een klaagzang over het leven dat veel Bosjesmannen vandaag de dag leiden. Een leven vol werkeloosheid, alcoholisme en verveling. Tradities gaan verloren, eeuwenoude kennis wordt vergeten. De Bosjesmannen moeten terugkeren naar hun roots, maant Petrus. 'Ons het een baie moeilijke pad te gaan. Ons moet onself hervat.' Als Petrus gaat zitten wordt instemmend geknikt. Maar dan is het weer tijd voor vermaak. Toppies begint aan een nieuw verhaal en de kalebas gaat nog een keer rond. Fotograaf Stu en ik vinden het mooi geweest. We stappen in de auto en gaan in het donker op zoek naar onze overnachtingsplek, het

nabijgelegen Witdraai Bush Camp. Na een paar verkeerde afslagen doemen in het licht van de koplampen een stuk of zes eenvoudige chalets op.

Woestijn

Pas als we de volgende ochtend ons eenvoudige onderkomen uitstappen, kunnen we de omgeving goed in ons opnemen. We bevinden ons hier, in het noordwesten van Zuid-Afrika, duidelijk aan de rand van een woestijn. Het fijne rode zand wordt door de wind – de onzichtbare architect van dit landschap – opgestoven tot duinen van tientallen meters hoog. Als we naar het hoogste punt in de omgeving klauteren, kijken we uit over een eindeloze reeks duinen, tot aan de horizon. De schaarse kameeldoorns zijn de enige hoge bomen die je hier ziet. Deze acacia-soort wordt door de Bosjesmannen gewaardeerd vanwege de zaden. Die worden geroosterd, waarna er een koffieachtige warme drank van wordt getrokken. Van de harde, halvemaanvormige zaaddozen worden sieraden en decoraties gemaakt. De acacia's en allerlei taaie grassoorten zorgen ervoor dat de duinen niet aan de wandel gaan, zoals de onbegroeide duinen in de Sahara en in grote delen van Namibië.

Ondanks de hoge temperaturen (het kwik kan in de zomer oplopen tot boven de veertig graden) en de droogte is dit deel van de Kalahari rijk aan groot en klein wild. Nieuwsgierige stokstaartjes kijken van een afstandje toe hoe we ontbijten. Twee geelsnaveltokken – vanwege hun enorme gele snavels ook wel 'vliegende bananen' genoemd – achtervolgen elkaar van tak naar tak. Een zeker 30 centimeter lange miljoenpoot is in de schaduw van de chalet op zoek naar groene blaadjes. In het mulle duinzand herkennen we sporen van knobbelzwijnen.

Tot dertien jaar geleden was het stuk grond waarop nu het bush camp is gevestigd eigendom van een blanke boer, net zoals de grond waar de Heritage Day festiviteiten werden gehouden en eigenlijk alle grond in de wijde omtrek. Op 31 maart 1999 veranderde die situatie op slag toen vertegenwoordigers van de Bosjesmannen onder toezicht van de toenmalige Zuid-Afrikaanse (vice)president Thabo Mbeki een overeenkomst tekenden waarmee zij het eigendomsrecht verkregen op 40.000 hectare van hun voorouderlijke grond. Met het beklinden van deze eerste fase van een historische landoverdracht kwam een einde aan een pijnlijke geschiedenis van onteigening, vernedering en verdrijving.

Machtsstrijd

De kolonisatie van dit deel van de zuidwestelijke Kalahari, het gebied tussen de Oranjerivier en de Moloporivier, kwam betrekkelijk laat op gang. Lange

tijd trok deze uithoek vooral mensen die nergens anders terecht konden. De Bosjesmannen, die leefden van de jacht en het verzamelen van eetbare planten, wortels en vruchten, vestigden zich hier waarschijnlijk zo'n twee- tot drieduizend jaar geleden, nadat ze in de vruchtbaarder kuststreken in botsing waren gekomen met de veehoudende Khoenkhoen. Later werden zij ook uit andere delen van het huidige Zuid-Afrika verdreven, eerst door zwarte stammen die vanuit oost- en midden-Afrika afzakten naar de zuidpunt van het continent, vanaf het midden van de zeventiende eeuw door de blanke kolonisten, die de Bosjesmannen niet eens mensen zagen en hen opjaagden als wilde dieren.

In de Kalahari werden de Bosjesmannen met rust gelaten. Midden negentiende eeuw kregen ze gezelschap van verschillende groepen 'kleurlingen'; mensen van gemengde komaf die de Oranjerivier overstaken omdat ze genoeg hadden van de blanke bedilzucht. Met de twintigste eeuw arriveerde ook de koloniale machtsstrijd in de zuidelijke Kalahari. In de Duitse kolonie Suidwestafrika, het huidige Namibië, waren de Herero- en de Namastammen in opstand gekomen. De Duitse respons was brutaal en meedogenloos. Tienduizend Nama's en tachtigduizend Herero's werden afgeslacht in wat bekend is komen te staan als de eerste genocide van de twintigste eeuw. Op de vlucht voor de Duitsers trok een groep Namarebellen in 1904 de Zuid-Afrikaanse grens over, op de voet gevolgd door Duitse *Schutztruppe*.

Marginalisering

Om aan de chaos een eind te maken en uit angst voor een permanente Duitse aanwezigheid, besloten de autoriteiten in Kaapstad rond 1910 om het land ten noorden van de Oranjerivier te verdelen onder blanke boeren. In 1931 werd het gebied tussen de rivieren Auob en Nossob uitgeroepen tot wildreservaat. Dat besluit vond kort daarop navolging aan de andere kant van de grens, waar de Britse bestuurders van Bechuanaland (het huidige Botswana) een soortgelijk reservaat in het leven riepen. De twee reservaten zouden in 1999 worden samengevoegd tot het Kgalagadi Transfrontier Park, een gebied bijna even groot als Nederland. Voor de Bosjesmannen was geen plaats meer.

In de nationale parken mochten ze niet wonen of jagen. Zij die ervoor kozen om als landarbeiders aan de slag te gaan leefden onder erbarmelijke omstandigheden op de boerderijen. Vaak werd hun verboden om hun eigen taal te spreken of op andere manieren hun cultuur te beoefenen. De meeste Bosjesmannen trokken weg, maar Botswana of Namibië. Als een gevolg van die verdrijving en marginalisering ging veel >

van de oorspronkelijke Bosjesmancultuur verloren. Zelfs de kennis van de eigen taal erodeerde, doordat Bosjesmannen overstapten op het Afrikaans en het Khoekhoegowab, de lingua franca van de Kalahari.

Mozes

De cultuur van de Bosjesmannen in Zuid-Afrika leek ten dode opgeschreven. Het tijl keerde toen zo'n vijftig Bosjesmannen, bijna allemaal leden van de familie Kruiper, begin jaren negentig een mensen-rechtenadvocaat in de arm namen. De 'Kruiperclan' eiste het recht om terug te keren naar het land van hun voorouders. De groep identificeerde zichzelf als 'Khomani San'. San is een woord uit het Nama dat zoiets betekent als 'mensen zonder vee'. Khomani betekent simpelweg 'een groep mensen'.

De landclaim werd aanvankelijk weggehoond, maar de Kruipeers hielden vol. Met genetisch en antropologisch onderzoek maakten zij aannemelijk dat zij tot dezelfde etnische groep behoorden als de eerste bewoners van de zuidelijke Kalahari. Er werden hoogbejaarde sprekers opgespoord van de uitgestorven gewaande N!u-taal. Meer Bosjesmannen raakten geïnteresseerd in hun culturele erfgoed. Uiteindelijk sloten zeshonderd mensen zich aan bij de claim. De leider van de Khomani San, de charis-

matische 'Oom' Dawid Kruiper, mocht in Genève een vergadering van de Verenigde Naties toespreken.

Na de democratische omwenteling van 1994 vond de Kruiperclan bij de ANC-regering een gewillig oor. Terugkeren naar het Transfrontier Park was niet mogelijk, maar ze kregen wel de grond van zes grote landerijen toegewezen. Daarbovenop kregen ze het exploitatierecht van 50.000 hectare land in het Transfrontier Park. De opbrengsten moeten ze delen met de Mier, een kleurlingengemeenschap die ook aanspraak had gemaakt op de grond.

Foto's van de overdrachtsceremonie, met Mbeki die de emotionele Dawid Kruiper in zijn armen sluit, gingen de wereld over. Het is een mooi beeld. Oom Dawid als een eigentijdse Mozes, die zijn volk na jaren dwalen door de woestijn weer thuis brengt.

Schape

Dat was dertien jaar geleden. Als fotograaf Stu en ik aankomen in het land van de Bosjesmannen, is van de euforie van die historische dag weinig over. Oom Dawid is enkele weken eerder overleden. Hij kreeg een staatsbegrafenis en Zuid-Afrikaanse kranten publiceerden gloedvolle in memoriams. De doodsoorzaak werd buiten de publiciteit gehouden. De leider van de Bosjesmannen stierf namelijk aan verwondin-

Boven: !Xaus Lodge

Onder: Springbok

www.mzansi.nl

Een wondermiddel uit de woestijn

Met afslankmiddelen kun je heel veel geld verdienen. Dus toen multinationals als Pfizer en Unilever lucht kregen van een geheimzinnige plant die Bosjesmannen eten om eetlust te onderdrukken, sprongen de dollartekens hen in de ogen. Mzansi vroeg medisch antropoloog en culinair journalist Anna Trapido om uitleg.

Hoodia Gordonii is een vetplant die door de Bosjesmannen van de Kalahari al duizenden jaren wordt gegeten als watervervanger en als eetlustonderdrukker. In 1995 patenteerde de South African Council for Scientific and Industrial Research (CSIR) het werkzame element in hoodia (dat ze labelden als P57). De kennis van de Bosjesmannen werd niet erkend.

In 1998 tekende CSIR een licentieovereenkomst met het Britse bedrijf Phytopharm, dat daarmee het recht verwierf om P57 wereldwijd te produceren en te vermarkten. Phytopharm tekende vervolgens een licentie- en royaltyovereenkomst met de Amerikaanse farmaceutische Pfizer, dat het onderzoek naar het middel moest gaan uitvoeren. Tot 2001 kwamen de Bosjesmannen in geen van deze contracten ter sprake. CSIR vertelde haar internationale partners dat de Bosjesmannen 'niet meer bestonden'.

Bloeddruk

Pressie van politieke activisten en milieuactivisten resulteerde in 2003 in een historische overeenkomst tussen CSIR en de South African San Council (SASC). Er werd afgesproken dat SASC 6 tot 8% zou ontvangen van het geld dat door CSIR wordt verdiend aan de verkoop van hoodiamiddelen die worden geproduceerd onder de bestaande licenties. Het vooruitzicht van inkomsten dankzij hoodia zorgde voor opwinding onder de Bosjesmannen. Helaas werd er te vroeg gejuicht. Pfizer slaagde er niet in om P57 synthetisch te produceren en trok zich na een paar jaar terug uit het project.

In 2004 kondigde Phytopharm aan dat Unilever 20 miljoen euro wilde investeren in de ontwikkeling en marketing van hoodiaprodukten. Unilever wilde hoodia opnemen in de

lijn dieet- en voedsel supplementen die het verkoopt als 'Slim Fast'. Vier jaar later trok Unilever zich alweer terug, nadat uit onderzoek was gebleken dat de bloeddruk van mensen die SlimFast-producten met hoodia consumeerden flink opliep. SASC en CSIR betwisten de uitkomsten van dit onderzoek. In 2010 kregen ze het intellectuele eigendomsrecht op het hoodiaextract van Phytopharm-extract opnieuw in handen. Momenteel zijn ze op zoek naar een nieuwe zakenpartner.

Bedreigd

Dat Unilever zich heeft teruggetrokken, betekent niet dat er geen hoodiaprodukten meer op de markt zijn. Veel mensen die gewicht willen verliezen nemen het risico op een verhoogde bloeddruk op de koop toe. Door de hype rondom hoodia zijn overal opportunistische hoodiaproducenten en -handelaren

opgestaan. Aangezien het patent van CSIR alleen betrekking heeft op het P57-extract, kunnen deze bedrijven zonder probleem hoodia verwerken in (wetenschappelijk niet geteste) kruidensupplementen, drankjes en crèmes. Geen van deze bedrijven heeft een overeenkomst met SASC.

Het ongereguleerde oogsten van wilde hoodia heeft ertoe geleid dat de plant recentelijk is opgenomen in een lijst van met uitsterven bedreigde flora. SASC-advocaat Roger Channels laat weten dat CSIR tot op heden slechts 100.000 dollar heeft gestort in het 'hoodiafonds' van de San. Zonder zakenpartners ontbreekt het CSIR aan de middelen om veilige en commercieel interessante hoodiaprodukten te ontwikkelen. Het wondermiddel uit de woestijn is een fata morgana gebleken.

(Anna Trapido, vert. RH)

gen die hij opliep nadat hij een gevecht tussen twee minnaressen probeerde te stoppen. Naar verluidt hadden alle betrokkenen stevig gedronken.

De weinig eervolle omstandigheden rondom Oom Dawid's dood staan niet op zichzelf. Alcoholmisbruik en geweld zijn een fact of life in de geïsoleerde Bosjesmangemeenschappen.

De dag na de Heritage Day-festiviteiten gaan we op de thee bij Andries Steenkamp, de voorzitter van de San Council, een van de belangrijkste bestuursorganen van de Bosjesmannen. Gevraagd of de Bosjesmannen er sinds 1999 op vooruit zijn gegaan, schudt Andries zijn hoofd. 'Het zou nu beter moeten

zijn, maar dat is het niet. We hebben de boerderijen gekregen, maar we doen er niets mee. We weten hoe we schape moeten verzorgen, maar we hebben nooit geleerd hoe we een boerenbedrijf moeten leiden. Bovendien werkt het gemeenschappelijke eigendom ons tegen. Het is lastig om besluiten te nemen als er honderd eigenaren zijn.'

Herstel van tradities is voor Andries belangrijker dan economische vooruitgang: 'Ons wil nie een Mercedes Benz nie. Ons wil ons eie lewe lei.' Dat streven wordt volgens hem bemoeilijkt door allerlei wetten en regels. Zo moeten de Bosjesmannen een vergunning aanvragen iedere keer als ze met pijl-en-boog >

willen jagen. Andries wil zijn kennis overdragen op de jongere generatie: 'Wij Bosjesmannen zijn de bewaarders van de inheemse kennis van zuidelijk Afrika. Als ik voor een rotstekening sta die gemaakt is door mijn voorvaderen, kan ik de spirituele boodschappen lezen als een boek. Van mijn ouders en grootouders leerde ik over de eigenschappen van planten en kruiden. Ik weet hoe je regen kunt oproepen en hoe je naar de natuur kunt luisteren. Een Xhosa moet een tijd de bush in om een man te worden. Een Bosjesman is vanaf zijn geboorte één met de natuur.'

Levend museum

Andries woont op steenworp afstand van de omheinde plek (boma) waar gisteren Heritage Day werd gevierd. Achter de boma wijst een op een steen geschilderde pijl de weg naar het 'Living Museum'. We volgen het pad in de aangegeven richting. Na tien minuten lopen stuiten we op wat traditionele hutten die een verweesde indruk maken. Een paar zijn ingestort, her en der liggen botten en ander braai-afval. Voor een living museum is het een behoorlijk doodse boel. 'Curator' Arrie Raats had eerder die dag uitgelegd dat in het museum op verzoek traditionele dansen worden opgevoerd en verhalen worden verteld. Ook kunnen bezoekers uitleg krijgen over het beschilderen van struisvogeleieren en andere Bosjesmantradities. 'In een gewoon museum vind je alleen maar levenloze beelden en plaatjes' had Arrie gezegd. 'In ons Living Museum zie je hoe de Bosjesmannen écht leven.'

Maar Arrie zelf dan? Hij gaat gekleed in een spijkerbroek en poloshirt en woont in een bakstenen huis, net als de meeste andere Bosjesmannen in het dorpje Andriesvale. De enige mensen die hier

in dierenvellen gekleed gaan, zijn de verkopers die langs de kant van de weg kettingen, armbandjes en andere kunstnijverheid proberen te slijten aan toeristen. Mannen zoals de opgewekte Yster Fester (ons covermodel), die iedereen die het maar wil horen vertelt dat hij meespeelde in de in Zuid-Afrika razend populaire film *The Gods Must Be Crazy* (1980), over een Bosjesman die voor het eerste in aanraking komt met de moderne wereld. Eigenlijk is dat helemaal niet waar (het was Dawid Kruiper die in de film speelde), maar de toeristen vinden het een mooi verhaal en gaan graag met Yster op de foto.

Illusie

Toen de Bosjesmannen van Zuid-Afrika in 1999 hun land terugkregen, kregen ze daarmee niet automatisch hun cultuur en tradities terug. Het romantische beeld van de Bosjesmannen als een soort 'nobele wilden', gepopulariseerd door de Zuid-Afrikaans-Britse schrijver Laurens van der Post (zie kader) en in stand gehouden door films als *The Gods Must Be Crazy*, is losgezongen van de werkelijkheid. Maar het is een hardnekkige illusie die zowel de mensen als de Bosjesmannen niet willen loslaten. Voor veel toeristen symboliseren de Bosjesmannen een puurheid en eenheid met de natuur die verdwenen is uit het moderne leven.

De Bosjesmannen spelen het spel mee. Niet alleen omdat ze er geld mee verdienen, maar ook omdat ze hopen dat de traditionele waarden en gebruiken een remedie zijn tegen de sociale problemen waar veel van hun mee te kampen hebben. En natuurlijk is het niet enkel spel; de meerderheid van de Zuid-Afrikaanse Bosjesmannen mag dan niet meer rondlopen in dierenvellen, genoeg tradities zijn wél bewaard gebleven. Zoals het vertellen van prachtige verha-

Rechtsboven: Jongetje met pijl en boog
Rechts: Gapende leeuw
Linksonder: Laurens van der Post

Chroniqueur van de Bosjesmannen

Hij was een mysticus, een oorlogsheld, mentor van Prince Charles en een goede vriend van Carl Jung, maar de Zuid-Afrikaanse schrijver Laurens van der Post (1906-1996) is vooral bekend geworden als chroniqueur en pleitbezorger van de Bosjesmannen. Hij schreef meerdere boeken over hen, waarvan *The Heart of the Hunter* (1961) de bekendste is. Voor de BBC maakte Van der Post een documentaire over de Bosjesmannen, *The Lost World of the Kalahari* (1958).

Van der Post creëerde een sterk geromantiseerd beeld van de Bosjesmannen. Hij noemde hen de 'verloren ziel' van de mensheid. Hoewel inmiddels bekend is dat zijn reisverslagen niet alle even waarheidsgetrouw zijn, blijven zijn boeken vanwege de meeslepende stijl zeer de moeite waard om te lezen.

Het geboortehuis van Van der Post in het dorpje Philippolis in de Vrijstaat is nu een museum gewijd aan zijn leven. Een groot deel van zijn persoonlijke bibliotheek is hier ook ondergebracht.

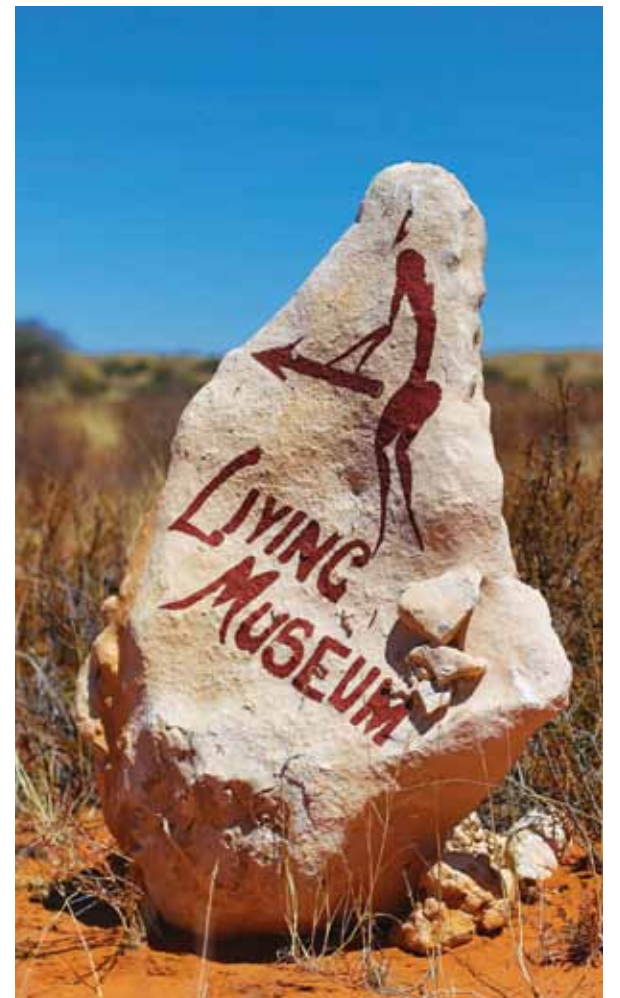
Voortrekker Street (meteen bij binnenkomst van het dorp vanuit de richting van Bloemfontein aan de linkerkant)
 +27 (0)51 522 2569

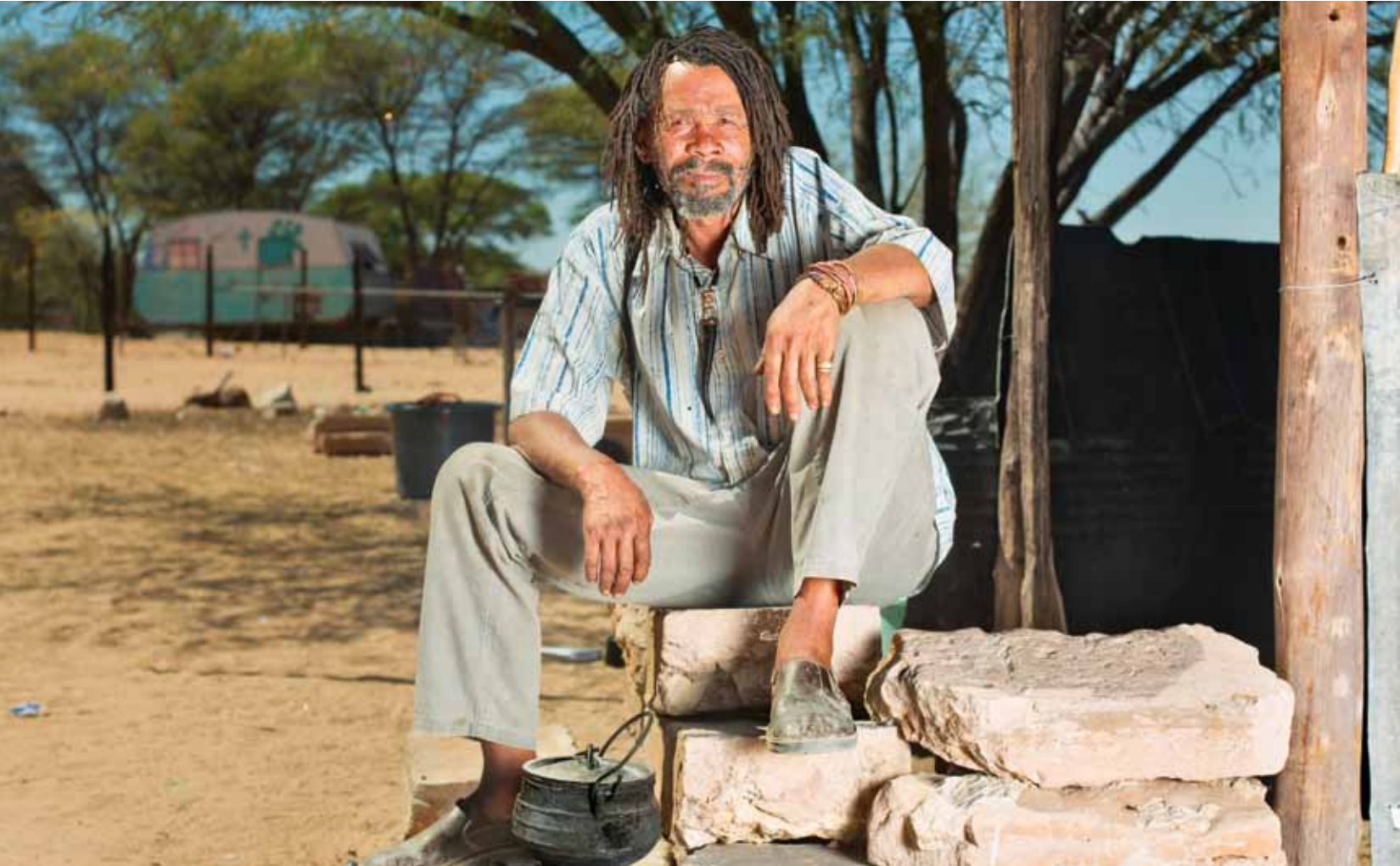
BEELD: JACQUES GREGOIRE

Weetjes

- Hoeveel Bosjesmannen er nog in Zuid-Afrika wonen is onduidelijk. Het is erg afhankelijk van de definitie die gehanteerd wordt. De schattingen lopen uiteen van 1500 tot 10.000. Schattingen voor geheel zuidelijk Afrika zijn evengoed onbetrouwbaar, maar een veel genoemd getal is 100.000.
- Genetici hebben vastgesteld dat de Bosjesmannen een van de oudste DNA-patronen ter wereld hebben, samen met de Biakopygmeeën in centraal Afrika en enkele volken in Oost-Afrika. De Bosjesmannen noemen zichzelf daarom graag de 'first people'.
- Omdat Bosjesmannen en KhoenKhoen (of KhoiKhoi) duizenden jaren geleden al gingen mengen, is het haast onmogelijk om die twee etnische groepen uit elkaar te houden. Sommige mensen in de zuidelijke Kalahari noemen zichzelf daarom Khoisan.
- Oorspronkelijk spraken alle Bosjesmanstammen klicktalen. Veel van die talen zijn verloren gegaan. In Zuid-Afrika spreekt nog een handjevol mensen de klicktaal N!u. Er wordt geprobeerd om de taal in leven te houden. In Upington is zelfs een N!uklasje voor Bosjesmankinderen. De meeste Bosjesmannen in Zuid-Afrika hebben Afrikaans of het aan Nama verwante Khoekhoegowab (ook met klinken) als moedertaal.

Boven: Sjamaan Jan van der Westhuizen

Rechtsboven: Witruggier

Rechts: Anna Rasa

Wat !Xaus ook uniek maakt, zijn de gidsen die iedere millimeter van het gebied lijken te kennen. Dat blijkt als de ervaren gids Andries Thys ons de volgende dag meeneemt op een ochtendwandeling. Het is net een openluchtcollege natuurgeneeskunde. Bij een *three-thorned acacia*: 'De groene blaadjes van deze struik helpen tegen buikpijn.' Een eindje verderop, bij een *eland bush*: 'Een hele handige struik. Vrouwen gebruiken de takken als bezem. Als er een leeuw in de buurt is moet je de takken boven je hoofd houden, dan lijkt je heel groot en daar schrikken leeuwen van.'

O ja, leeuwen. Vanochtend vroeg, voor vertrek van de lodge, hoorden we ze in de niet al te verre verte brullen. Geen gewone leeuwen, maar Kalaharileeuwen, een ondersoort (of niet, de kenners verschillen van mening) die zich onderscheidt door een lichtere vacht, zwarte manen bij de mannetjes, en doordat hij in kleinere troepen leeft. Het lievelingsgerecht van de Kalaharileeuw is gemsbok, maar als dat niet voorhanden is, neemt hij vast genoeg met een paar journalisten. Andries stelt ons gerust: 'Op dit moment van de dag zijn ze meestal in een andere deel van het park.' Hij heeft gelijk, de leeuwen blijven weg. Later die dag zien we er drie bij een drinkplek een eindje verderop. Gelukkig zitten we dan veilig in een safarivoertuig.

Wambu

Naast !Xaus Lodge, in de beschutting van een duinpan, is een kleine Bosjesmannederzetting. Een groepje van zes mannen en vijf kinderen, allemaal leden van de Kruiperclan uit het gehucht Welkom, verblijft iedere dag in dit kamp. Na twee weken gaan ze naar huis en worden ze afgelost door een andere groep. In het kamp maken ze sieraden en andere kunstnijverheid, koken ze en vertellen ze elkaar verhalen. Eens per dag, soms vaker, komen gasten van de lodge een kijkje nemen. Als daar vraag naar is en de mannen hebben er zin in, dan wordt er gedanst, gezongen, of een demonstratie boogschieten gegeven.

Pien Kruiper, de jongere broer van Toppies, die we een paar dagen eerder tegenkwamen bij het Heritage Day-feest, is tevreden over deze opzet. 'Het >

len, of de kunde om sieraden en gebruiksvoorwerpen te maken van botten, hoorns en andere gevonden materialen. Ook is er een schat aan overgeleverde kennis over planten, kruiden en dieren.

Zesbaansweg

Het Living Museum heeft, voorzichtig gezegd, nog wat tijd nodig. Voor een beter voorbeeld van 'geaciteerde' tradities rijden we door naar !Xaus Lodge in het Kgalagadi Transfrontier Park (de ! voor Xaus staat voor een klink, met de tong tegen het gehemelte. Een harde 'k' komt aardig in de buurt van de juiste uitspraak). Om bij !Xaus te komen moet je vanaf de doorgaande grindweg nog 65 kilometer over een zandweg die alleen begaanbaar is met een serieuze 4X4. Gasten met een gewone auto, zoals wij, worden door !Xaus opgepikt bij een picknickplaats.

De twee hoofdwegen in het park lopen door de rivierbeddingen van de Auob en de Nossob, rivieren die vrijwel permanent droog staan. Wij gaan bij het kamp Twee Rivieren het park binnen en volgen de Auob tot aan de Kamquapicknickplaats. Het is een spectaculaire rit. De rivierbedding is een soort zesbaanssnelweg voor wild. We zien kudde van tientallen springbokken op hoge snelheid voorbij stuiteren – dat springen heet 'pronken', daarmee laten ze zien dat ze fit zijn en dus geen gemakkelijke prooi voor

roofdieren – terwijl een groep struisvogelvrouwtjes zich uit de benen maakt. Gnoes en koedoes staan te suffen onder de acaciabomen. Een witruggier stort zich als een kamikazepiloot op een kansloos muisje.

Het laatste stuk van de route, in een safaritruck van de lodge, voert over precies negentig zandduinen (we hebben ze geteld). Het is een onwerkelijk mooi landschap, met golvende rode duinen, wuivend geelbruin gras en deftige gemsbokken die zich met gevoel voor dramatiek steeds precies op de rug van een duin in het gelid opstellen. !Xaus Lodge is gebouwd bovenop duin nummer 91, met uitzicht op een klein meer dat alleen na heftige regenval vult met water.

Kalaharileeuwen

!Xaus betekent hart in het Nama. En hart hebben de *hosts* van de lodge, het echtpaar Abraham en Anel de Klerk, in overvloed – hart voor de zaak, de gasten en de omgeving. Abraham, die het grootste deel van zijn leven in de Kalahari woonde, vertelt dat de lodge eigendom is van de lokale gemeenschappen. Het bedrijf Transfrontier Park Destinations exploiteert de lodge in hun naam. Het 'unique selling point' van !Xaus, legt Abraham uit in Engels met een zwaar Afrikaans accent, is de stilte. 'Hier komt je ziel tot rust. Nergens kom je dichterbij de natuur en tot jezelf dan hier.'

Spoorzoeken

Tijdens een wandeling met professor Anna komt de woestijn tot leven.

Professor Anna Rasa is een woestijnecoloog. Ze werd geboren in het groene Wales, maar bracht het grootste deel van haar leven door in woestijnen. 'De woestijnen hebben me altijd goed behandeld', zegt ze. Na haar pensionering streek Anna neer aan de rand van de Kalahari, de woestijn die haar het liefst is van allemaal, want 'als je eenmaal rood zand in je schoenen hebt gehad, kom je altijd terug.' Ze raakte bevriend met de Bosjesman Vetpiet Kleinman, een legendarische spoorzoeker. Zij vertelde hem over haar onderzoek naar insecten en ecosystemen, hij leerde haar beter kijken naar sporen van wild.

De 3500 hectare boerenland die de professor in 1997 kocht is na vijftien jaar gerehabiliteerd in de natuurlijke staat. Ze doopte het Kalahari Trails. Je kunt op het terrein kamperen of overnachten in een guesthouse of een chalet.

Vroeg in de ochtend neemt Anna ons mee op een wandeling. Haar twee stokstaartjes volgen haar op de voet. Andere dieren zien we nauwelijks, maar toch komt de woestijn tot leven. Anna hoeft maar een blik te werpen op de sporen in het duinzand en ze kan precies vertellen wat zich hier de afgelopen nacht heeft afgespeeld. Een piepklein gaatje herkent ze meteen als het tunnelvormige hol van de *cartwheeling spider*, een spin die zijn naam dankt aan de gewoonte om zich bij gevaar als een karrenwiel van een heuvel te laten rollen. Ook alle andere sporen in het zand weet ze moeiteloos te identificeren.

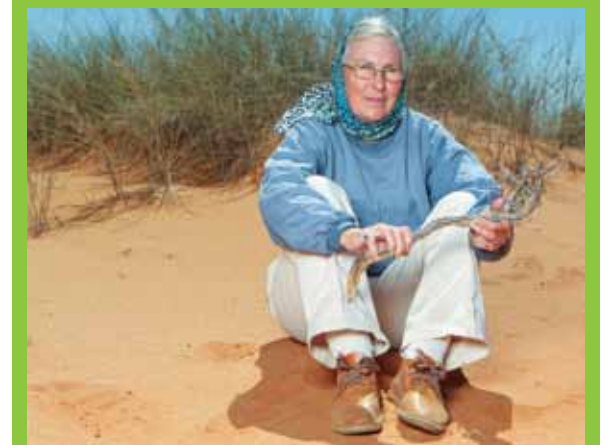
Anna's droom is om van haar stuk grond een 'veldschool' te maken voor wetenschappers. Nu al geeft ze af en toe trainingen aan trackers. Met de lokale Bosjesmangemeenschap heeft Anna sinds de dood van Vetpiet, zes jaar geleden, weinig contact. Ze klinkt een beetje bitter. 'Toen Vetpiet stierf verdween voor mij een stukje van de magie van de Kalahari.'

Kalahari Trails ligt aan de weg van Andriessvale naar Twee Rivieren.

Kamperen kan vanaf R60 per nacht p.p., overnachten in het guesthouse of chalet vanaf R400 p.p.

www.kalaharitrails.co.za

kalahari.trails@intekom.co.za

is fijn om in het park te zijn. Het liefst zou ik hier permanent willen wonen. In deze omgeving kunnen we onze tradities levend houden. In de stad gaat dat niet, daar zie je de sterren niet eens. Ik zou doodgaan in de stad.'

Voordat we afscheid nemen wil Andot Malgas nog een verhaal vertellen. Geen fabel over slimme jakhalzen en domme schildpadden, zoals veel verhalen van de Bosjesmannen, maar een meer eigentijdse vertelling. Hoofdpersoon is ene Wambu, een Bosjesman die als knecht werkt voor een blanke boer. Op een dag gaat de boer naar de markt in zijn bakkie (pick-uptruck). De hond mag voorin zitten. Wambu moet achterin, in de open laadbak. Dan slaat het noodlot toe. De bakkie botst frontaal op een tegemoetkomende auto. De boer is op slag dood. Alleen de hond en Wambu overleven de klap. Als de politie arriveert vragen ze aan Wambu wat er is gebeurd. 'Ik weet het niet' antwoordt hij. 'Vraag het aan de hond, die zat voorin.' Einde verhaal.

Zesde zintuig

Na drie geweldige dagen laten we !Xaus Lodge en het Kgalagadi Transfrontier Park met tegengin achter ons. We zijn in de ban geraakt van dit prachtige landschap en begrijpen nu beter waarom de Bosjesmannen zo verknocht zijn aan hun geboortegrond. Maar hebben zij dezelfde verbondenheid met de grond als hun voorouders, of zijn ze daarvoor te lang weggeweest? Vinden ze een balans tussen het moderne leven en de oeroude tradities? We besluiten tot een laatste stop voordat we terugkeren naar de grote stad, die plek waar je volgens Pien Kruiper

de sterren niet kunt zien.

In Andriesvale gaan we op audiëntie bij 'oom' Jan van der Westhuizen, een traditioneel genezer, of sjamaan, die in de gemeenschap veel aanzien geniet. Oom Jan heeft diep in de ziel van de Bosjesmannen gekeken, zegt hij. Wat hij daar aantrof beviel hem niet. 'Bosjesmannen kijken met hun ogen, maar ze zien niets. Hun zesde zintuig is dood. Ze kijken zelfs niet om naar het verleden, omdat ze te druk zijn met overleven. De Bosjesman draait mee met de wereld omwille van het geld. De westerse gebruiken leiden hem weg van het pad van de traditie.' Ooit zal het goedkomen met de Bosjesmannen, denkt de sjamaan. Maar eerst moet er geleden worden: 'We zijn vergeten hoe we voor de aarde moeten zorgen. Daardoor lopen de temperaturen op. Er komt een periode aan van grote droogte. Gelukkig is God rechtvaardig. Uit de rampspoed zal iets goeds geboren worden. *Die klein Boesmannetje sal opstaan om die aarde te regeer.* De anderen hebben hun kans gehad.' ■

Boven: Abraham en Annel de Klerk, hosts van !Xaus Lodge.

Midden: Shongololo of miljoenpoot

Onder: Cape Cobra

Donovan van Rooi in traditionele kleding, bij !Xaus Lodge

Witdraai Bush Camp

Hoe kom je er?

Wij bezochten de dorpen Askham, Witdraai, Andriesvale en Welkom. Bijna al die plaatsen liggen langs de R360. Die loopt door tot aan Twee Rivieren, de toegang tot het Kgalagadi Transfrontier Park. Het snelst, maar niet het goedkoopst, is het om vanaf Kaapstad of Johannesburg te vliegen op Upington (retourtickets vanaf +/- R4000) en daar een auto te huren. Vanaf Upington is het zo'n 250 kilometer naar Twee Rivieren. De weg is perfect – de R360 wordt door Audi en andere autofabrikanten gebruikt om nieuwe modellen te testen. Je kunt er vanuit Johannesburg of Kaapstad natuurlijk ook een mooie roadtrip van maken, bijvoorbeeld door via het Transfrontier Park naar Namibië of Botswana te reizen. In dat laatste geval is een 4x4 een vereiste. Koop in de winkel van Twee Rivieren een 'Shell Tourist Map' van het park.

De toegang tot het park kost R204 per dag p.p. Je moet minimaal twee dagen in het park blijven.

De doorgang is dagelijks geopend van 7:00 tot 18:00. Op sommige dagen zijn de openingstijden ruimer. Kijk op www.sanparks.org/parks/kgalagadi voor de meest recente informatie.

Wanneer?

In de (Zuid-Afrikaanse) zomer wordt het hier vreselijk heet. Tenzij je 40 graden een aangename temperatuur vindt, kun je de Kalahari in de maanden december tot februari beter mij-

den. In de wintermaanden juni en juli kan het vooral 's nachts stevig vriezen en is de vegetatie erg dor, maar dit is wel een goede tijd om wild te zien. Maart en april zijn bij veel bezoekers favoriet – gematigde temperaturen en alles is mooi groen.

Overnachten

Witdraai Bush Camp, vlakbij het gehucht Witdraai (een politiebureau en een paar huizen), is eigendom van de gemeenschap. Het bestaat uit een aantal sobere chalets met vier of zes bedden. Er is een gedeelde was- en toiletruimte. Het kamp is lastig te vinden, zeker in het donker. Draai om als je denkt dat je verkeerd zit, want sommige zandwegen zijn alleen geschikt voor ervaren 4x4-chauffeurs. Vanaf R140 per nacht p.p.

<http://www.khomanisan.com/accommodation/witdraai-bush-camp/>
Reserveringen: bushcamp@sanfootprints.co.za
+27 (0)72 977 0120

!Xaus Lodge is een luxe lodge op een zeer afgelegen locatie in het Kgalagadi Transfrontier Park. De lodge is alleen bereikbaar met een 4x4. Gasten die met een gewone auto reizen, worden opgepikt bij de Kamquapicknickplek (overdekt parkeren). Vanaf de ingang van het park naar de picknickplek is zo'n 65 kilometer, vanaf daar is het nog eenzelfde afstand naar !Xaus. De lodge heeft 12 chalets. Je kunt kunstnijverheid, boeken en snuiste-

rijen kopen in het winkeltje, of rechtsreeks bij de Bosjesmannen die overdag verblijven in het kamp naast de lodge.

Vanaf R 3100 per nacht p.p. Kinderen onder 3 jaar gratis, tussen 3-11 jaar R930, tussen 12-16 jaar R1550 (daar zijn alle maaltijden en safari's bij inbegrepen). !Xaus heeft regelmatig aanbiedingen. Informeer daarnaar.

www.xauslodge.co.za
Reserveren: enquiry@xauslodge.co.za
+27 (0)21 701 7860

Molopo Kalahari Lodge in Andriesvale is een goede plek om te overnachten voordat je het Kgalagadi Transfrontier Park in gaat (leuker dan Twee Rivieren). Je kunt er slapen in een chalet of kamperen. De lodge heeft een redelijk restaurant en een klein tankstation. Het Living Museum is vlakbij.

Vanaf R290 per nacht p.p. voor een chalet, kamperen vanaf R150 p.p.

www.molopo.co.za
Reserveren: hamrod13@lantic.net
+27 (0)54 511 0008

Eten en drinken

Het is raadzaam om in Upington flink in te slaan voordat je verder noordwaarts rijdt. In Askham en Andriesvale zijn kleine winkels, maar daar kun je lang niet alles krijgen. Askham heeft wel een aardig lunchrestaurant, tegenover het tankstation. In Andriesvale is Molopo Kalahari Lodge de beste optie voor lunch en diner.